యాజుష స్మార్త మంత్రపాఠము.

ప్రథమభాగము — సస్వరము.

దీనివెల రు1-8-0 పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము

ఇది 350 పేజీలుకలది- వెలసులభము- ఫలమధికము. ఈ ప్రకటన తమ మిత్రులకుఁ జూపుఁడు.

ఆలస్యముచేసిన ప్రయోజనముకలుగదు. ప్రతులుచాలాభాగము వ్యయపడినవి. ఇదిస్మార్త గృహస్థులకును, స్మార్త విద్యార్థులకును, పురోహితులకును, రాజాశ్రితులకును, యాజ్ఞికులకును, స్వస్తివాచకులకును, శివాలయ-విష్ణ్వాలయార్చకులకును కొంతభాగము ఋగ్వేదులకును, బ్రాహ్మణ మాత్రులకందఱికిని, అత్యావశ్యకముగ నుండఁదగినది. స్మార్త విషయము లన్నియును, గురుసాహాయ్యము లేకయే సులభముగ గ్రహింపఁదగును.

రుద్రాభిషేకము మొదలగు వాని కావశ్యక మయిన నమకము-చమకము-పురుష సూక్తము- మహాన్యాసము దశశాన్తులు మొదలయినవియు

సూర్యనమస్కారములు మొదలగు వానికావశ్యకమయిన-అరుణము-సౌరము త్రిచవిధానము మొదలయినవియు

నిత్యపారాయణయోగ్యమయిన శ్రీసూక్తము భూసూక్తము- ఉపనిషత్తులు
గా చి[illegible]. శిక్ష. ఆనందవల్లి- భృగువల్లి. నారాయణము మొదలయినవియు.

స్వా[illegible] [illegible]లకును, నవగ్రహాదిజపములకును అత్యావశ్యకమయిన నక్షత్రేష్టి-
(హో) ఇదిగాక నవగ్రహాదిమంత్రములు మొదలయినవియు. గ్రహ
[illegible]దలగు నుపద్రవనివారణకు పఠింపఁదగిన సర్ప- దేవీ- రాత్రి-
[illegible]ములు మొదలగునవియు.

[illegible] వివాహోప[illegible]దికర్మల కావశ్యకమయిన మంత్రప్రశ్నములు రెండును,
[illegible]లయందు ప[illegible]దగిన అన్నసూక్తము. ఇదిగాక నాచికేతాంతము వఱ
[illegible]హను, అంత్యే[illegible]నఁగా పైతృమేధికము-ఇందుకుపయోగించు పితృమే
[illegible] ఇందుకలవు.

యాజుషస్మార్త మంత్రపాఠము రెండవ భాగము.

స్వరముతో ముద్రింపఁబడినది. ప్రతి 1 కి రు 1-8-0 పోస్టుఖర్చులు-ప్రత్యేకము

ఇందుండువిషయములు ౧ స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణము ౨ మన్త్రబ్రాహ్మణము, ౩ పెద్దబ్రాహ్మణము, ౪ సంజ్ఞానము, ౫ లోకాసి. ౬ శుభ్యము- ౭ సువ్రాలపన్నము. ౮ పంచానువాకములు- ౯ బృహస్పతిసూక్తము- ౧౦ సరస్వతీసూక్తము- ౧౧ ఫలశ్రుతి- ౧౨ సరస్వతీ స్తోత్రము- ౧౩ విచ్ఛిన్నోపాసనము. ౧౪ సంధ్యావందనము-౧౫ బ్రహ్మయజ్ఞము- ౧౬ నిత్యపితృతర్పణము-౧౭ మృత్యులాంగూలన్యాసము- ౧౮ వారుణజపాలు-౧౯ ఉదకశాంతిప్రయోగము- ౨౦ ఆశీర్వచన మంత్రములు- ఇందు ఘనపనసలుకలవు. ఈగ్రంథముయొక్క ప్రయోజనమును గురించి యీస్వల్పప్రకటనలో వ్రాయఁబడదు. కాని గ్రంథము చూచిన తమకే విశదమగును. ఇదిప్రతిస్మార్తగృహస్థునకును అత్యావశ్యకమయినది. ఈకాలంబున వేదము పఠించుట బహుదుర్లభము. ఎవరో మహాత్ములగు పుణ్యపురుషులకుఁ దప్ప తదితరులకు సాధ్యములుగావు. కనుక

అనంతశాస్త్రం బహువేదితవ్యమల్పశ్చకాలోబహవశ్చవిఘ్నాః । యత్సారభూతంతదుపాసితవ్యంహంసోయథాక్షీరమివాంబుమిశ్రమ్। అనెడి ప్రమాణముచొప్పున మంత్రపాఠము పఠించినజాలును.

మచిలీపట్టణము
బచ్చుపేట

ఇట్లువిధేయుఁడు,
చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి

అన్నసూక్తార్థదర్పణమ్

అన్నసూక్తమ్.

సహ్వై దేవానాం చాసురాణాం చ యజ్ఞౌ ప్రతతా వా
స్తాం వయగ్ం స్వర్గం లోకమేష్యామో వయమేష్యామ ఇతి తేఽసురాస్సన్న
హ్యసహసైవాచరన్బ్రహ్మచర్యేణ తపసైవ దేవాస్తేఽసురా అము
హ్యగ్ంస్తేన ప్రాజానగ్ంస్తే పరాభవగ్ం స్తేన స్వర్గం లోకమాయన్ప్ర
సృతేన వై యజ్ఞేన దేవాః స్వర్గం లోకమాయన్నప్రసృతేనాసురా
న్పరాభావయన్ ॥ ప్రసృతో హ వై యజ్ఞోపవీతినో యజ్ఞోఽప్రసృ
తోఽనుపవీతినో యత్కించ బ్రాహ్మణో యజ్ఞోపవీత్యధీతే యజత
ఏవ తత్ ॥3॥ తస్మాద్యజ్ఞోపవీత్యేవాధీయీత యాజయేద్యజేత వా యజ్ఞ
స్య ప్రసృత్యా అజినం వాసో వా దక్షిణత ఉపవీయ దక్షిణం బాహు
ముద్ధరతేఽవధత్తే సవ్యమితి యజ్ఞోపవీతమేతదేవ విపరీతం ప్రాచీ
నావీతగ్ం సంవీతం మానుషమ్॥

రక్షాగ్ంసి హ వా పురోఽనువాకే తపోగ్రమతిష్ఠంత తా
న్ప్రజాపతిర్వరేణోపామంత్రయత తాని వరమవృణీతాదిత్యో
నో యోద్ధా ఇతి తాన్ప్రజాపతి రబ్రవీద్యోధయధ్వమితి తస్మాదు
త్తిష్ఠంతగ్ం హ వా తాని రక్షాగ్ంస్యాదిత్యం యోధయంతి యావద
స్తమన్వగాత్తాని హ వా ఏతాని రక్షాగ్ంసి గాయత్రియాఽభిమం
త్రితేనాంభసా శామ్యంతి తదు హ వా ఏతే బ్రహ్మవాదినః పూర్వా

ద్బ్రాహ్మణా స్సంధ్యాయాం గాయత్ర్యాఽభిమంత్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపంతి తా ఏతా ఆపో వజ్రీభూత్వా తాని రక్షాగ్ంసి మందేహారుణే ద్వీపే ప్రక్షిపంతి యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమంతి తేన పాప్మాన మవధూన్వంత్యుద్యంత మస్తం యంత మాదిత్య మభిధ్యాయన్కుర్వన్బ్రాహ్మణో విద్వాన్ సకలం భద్ర మశ్నుతేఽసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి బ్రహ్మైవసన్బ్రహ్మాప్యేతియ ఏవం వేద

అహ మస్మి ప్రథమజా ఋతస్య । పూర్వం దేవేభ్యో అమృతస్య నాభిః । యో మా దదాతి స ఇ దేవ మావాః । అహమన్న మన్న మదంత మద్మి । పూర్వ మగ్నే రపి దహత్యన్నం । యత్తౌ హాసాతే అహ ముత్తరేషు । వ్యాత్తమస్య పశవస్సుజంభం । పశ్యంతి ధీరాః ప్రచరంతి పాకాః । జహామ్యన్యన్న జహామ్యన్యం । అహమన్నం వశమిచ్చరామి (3) సమాన మర్థం పర్యేమి భుంజత్ । కో మామన్నం మనుష్యో దయేత । పరాకే అన్నం నిహితం లోక ఏతత్ । విశ్వైర్దేవైః పితృభిర్గుప్త మన్నం । యదద్యతే లుప్యతే యత్పరోప్యతే । శతతమీ సా తనూర్మే బభూవ । మహాంతౌ చరూ సకృ ద్దుగ్ధేన పప్రౌ । దివంచ పృశ్నిం పృథివీంచ సాకం । తత్సంపిబంతో న మినంతి వేధసః । నైతద్భూయో భవతి నో కనీయః । అన్నం ప్రాణమన్న మపానమాహుః । అన్నం మృత్యుం తము జీవాతుమాహుః । అన్నం బ్రహ్మాణో జరసం వదంతి । అన్నమాహుః ప్రజననం ప్రజానాం । మోఘ మన్నం విందతే అప్రచేతాః । సత్యం బ్రవీమి వధ ఇత్స తస్య । నార్యమణం పుష్యతి నో

సఖాయం। కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ। అహం మేఘః స్తనయన్ వర్
షన్నస్మి। మామదన్త్యహ మద్మ్యన్యాన్। అహగ్ం సదమృ
తో భవామి। మదాదిత్యా అధిసర్వే తపన్తి॥

కిగ్ం స్విదాసీత్పూర్వచిత్తిః కిగ్ం స్విదాసీద్బృహద్వయః। కిగ్ం
స్విదాసీత్పిశఙ్గిలా కిగ్ం స్విదాసీత్పిలిప్పిలా। ద్యౌరాసీత్పూర్వచి
త్తిరశ్వ ఆసీద్బృహద్వయః। రాత్రిరాసీత్పిశఙ్గిలా అవిరాసీత్పిలిప్పి
లా ౨. కస్స్విదేకాకీ చరతి క ఉస్విజ్జాయతే పునః। కిగ్ం స్విద్ధిమస్య భేష
జం కిగ్ం స్విదావపనం మహత్। సూర్య ఏకాకీ చరతి చన్ద్రమా జా
యతే పునః। అగ్నిర్హిమస్య భేషజం భూమిరావపనం మహత్।
పృచ్ఛామి త్వా పరమన్తం పృథివ్యాః పృచ్ఛామి త్వా భువనస్య నా
భిః। పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేతః పృచ్ఛామి వాచః పరమం
వ్యోమ. వేదిమాహుః పరమన్తం పృథివ్యా యజ్ఞమాహుర్భువ
నస్య నాభిం। సోమమాహుర్వృష్ణో అశ్వస్య రేతో బ్రహ్మైవ వా
చః పరమం వ్యోమ.

తేజసా వా ఏష బ్రహ్మవర్చసేన వ్యృధ్యతే। యోఽశ్వమేధేన
యజతే। హోతా చ బ్రహ్మా చ బ్రహ్మోద్యం వదతః। తేజసా చైవైనం బ్ర
హ్మవర్చసేన చ సమర్ధయతః। దక్షిణతో బ్రహ్మా భవతి। దక్షిణత ఆయత
నో వై బ్రహ్మా। బార్హస్పత్యో వై బ్రహ్మా। బ్రహ్మవర్చసమేవాస్య
దక్షిణతో దధాతి। తస్మాద్దక్షిణోఽర్ధో బ్రహ్మవర్చసితరః। ఉత్తరతో
హోతా భవతి। ఉత్తరత ఆయతనో వై హోతా। ఆగ్నేయో వై

హోతా । తేజో వా అగ్నిః । తేజ ఏవాస్మిగ్ంస్తరణో దధాతి ।
తస్మాత్స తరోస్తేజస్వితరః । యూపమభితో వదతః । యజమానదేవ
త్యో వై యూపః । యజమాన మేవ తేజసా చ బ్రహ్మవర్చసేన చ
సమర్ధయతః । కిగ్ంస్విదాసీత్పూర్వచిత్తి రిత్యాహ । ద్యౌర్వై వృ
ష్టిః పూర్వచిత్తిః । దివమేవ వృష్టి మవరుంధే । కిగ్ంస్వి దాసీ
ద్బృహద్వయ ఇత్యాహ । అశ్వో వై బృహద్వయః । అశ్వ మేవా
వరుంధే । కిగ్ంస్వి దాసీ త్పిశంగిలేత్యాహ । రాత్రి ర్వై పిశంగి
లా । రాత్రి మేవావరుంధే । కిగ్ంస్విదాసీత్పిలిప్పి లేత్యాహ । శ్రీ
ర్వై పిలిప్పిలా । అన్నాద్య మేవావరుంధే । కస్స్విదేకాకీ చరతీ
త్యాహ । అసౌ వా ఆదిత్య ఏకాకీ చరతి । తేజ ఏవా వరుంధే ।
క ఉస్విజ్జాయతే పునరిత్యాహ । చంద్రమా వై జాయతే పునః ।
ఆయురేవావరుంధే । కిగ్ంస్విద్ధిమస్య భేషజ మిత్యాహ । అగ్నిర్వై
హిమస్య భేషజం । బ్రహ్మవర్చస మేవావరుంధే । కిగ్ంస్విదావపనం
మహ దిత్యాహ । అయం వై లోక ఆవపనం మహత్ । అస్మిన్నేవ
లోకే ప్రతితిష్ఠతి । పృచ్ఛామిత్వా పరమంతం పృథివ్యా ఇత్యాహ ।
వేది ర్వై పరో అంతః పృథివ్యాః । వేది మేవావరుంధే । పృచ్ఛా
మి త్వా భువనస్య నాభి మిత్యాహ । యజ్ఞో వై భువనస్య నాభిః ।
యజ్ఞ మేవావరుంధే । పృచ్ఛామిత్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేత ఇత్యా
హ । సోమో వై వృష్ణో అశ్వస్య రేతః । సోమపీథమేవావరుంధే । పృ
చ్ఛామి వాచః పరమం వ్యోమేత్యాహ । బ్రహ్మ వై వాచః పరమం

వ్యోమ । బ్రహ్మణ్వస్సమావను న ॥

ఆబ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతామా రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథో జాయతాం దోగ్ధ్రీ ధేనుర్వోఢానడ్వానాశుస్సప్తిః పురంధిర్యోషా జిష్ణూ రథేష్ఠాః సభేయో యువాస్య యజమానస్య వీరో జాయతాం నికామే నికామే నః పర్జన్యో వర్షతు ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యన్తాం యోగక్షేమో నః కల్పతామ్॥

ఆబ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతామిత్యాహ । బ్రాహ్మణ ఏవ బ్రహ్మవర్చసం దధాతి । తస్మాత్పురా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చస్యజాయత । ఆస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథో జాయతామిత్యాహ । రాజన్య ఏవ శౌర్యం మహిమానం దధాతి । తస్మాత్పురా రాజన్య ఇషవ్యశ్శూరో మహారథోఽజాయత । దోగ్ధ్రీ ధేనురిత్యాహ । ధేన్వామేవ పయో దధాతి । తస్మాత్పురా దోగ్ధ్రీ ధేనురజాయత । వోఢానడ్వానిత్యాహ । అనడుహ్యేవ వీర్యం దధాతి । తస్మాత్పురా వోఢానడ్వానజాయత । ఆశుస్సప్తిరిత్యాహ । అశ్వ ఏవ జవం దధాతి । తస్మాత్పురాఽశురశ్వోఽజాయత । పురంధిర్యోషేత్యాహ । యోషిత్స్వేవ రూపం దధాతి । తస్మాత్స్త్రియో యువతిః ప్రియా భావుకా । జిష్ణూ రథేష్ఠా ఇత్యాహ । ఆహ వై తత్ జిష్ణూ రథేష్ఠా జాయతే । యత్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తే । సభేయో యువేత్యాహ । యో వై పూర్వవయసీ । స సభేయో యువా । తస్మాద్యువా పుమాన్ ప్రియో భావుకః । ఆస్య

యజమానస్య వీరో జాయతా మిత్యాహ। అహ్వైవై తత్ర యజమా
నస్య వీరో జాయతే। యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే। నికామేనికామే
నః పర్జన్యో వర్షత్విత్యాహ। నికామే నికామేహ్వైవై తత్రపర్జన్యో
వర్షతి। యత్రైతేన యజ్ఞేనయజంతే। ఫలిన్యోన ఓషధయః పచ్యం
తా మిత్యాహ। ఫలిన్యో హ్వైవైతత్రౌషధయః పచ్యంతే। యత్రైతేన
యజ్ఞేనయజంతే। యోగక్షేమోనః కల్పతా మిత్యాహ। కల్పతేహ్వైవై
తత్రప్రజాభ్యో యోగక్షేమః। యత్రైతేన యజ్ఞేన యజంతే

అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంతే। యాః కాశ్చ పృథివీగ్ శ్రి
తాః। అథో అన్నేనైవ జీవంతి। అథైన దపి యంత్యంతతః। అన్నగ్ం
హిభూతానాం జ్యేష్ఠం। తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే। సర్వంవై తే
ఽన్న మాప్నువంతి। యేఽన్నంబ్రహ్మోపాసతే। అన్నగ్ంహిభూ
తానాం జ్యేష్ఠం। తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే। అన్నాద్భూతానిజా
యంతే। జాతాన్యన్నేన వర్ధంతే। అద్యతేఽత్తిచ భూతాని। త
స్మాదన్నం తదుచ్యత ఇతి। తస్మాద్వా ఏతస్మా దన్నరస మయాత్।
అన్యోంతర ఆత్మా ప్రాణమయః। తేనైష పూర్ణః। సవాఏషపురుష
విధఏవ। తస్య పురుష విధతాం। అన్వయం పురుష విధః। తస్య
ప్రాణఏవ శిరః। వ్యానో దక్షిణః పక్షః। అపానఉత్తరః పక్షః। ఆకాశ
ఆత్మా। పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా। తదప్యేష శ్లోకోభవతి॥

సహనా వవతు। సహనౌ భునక్తు। సహవీర్యం కరవావహై।
తేజస్వి నావధీత మస్తు మావిద్విషావహై। ఓంశాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః॥

శ్రీ గురుభ్యో నమః. హరిః ఓమ్॥ నమో బ్రహ్మణే నమో అస్త్వగ్నయే నమః పృథివ్యై నమ ఓషధీభ్యః॥ నమో వాచే నమో వాచస్పతయే నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి॥ ఓమ్ శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః॥

టీక॥ బ్రహ్మణే = పరబ్రహ్మకొఱకు, నమః = నమస్కారము, అగ్నయే = అగ్నినామక పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, అస్తు = అగుఁగాక, పృథివ్యై = భూమ్యన్తర్యామియగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, ఓషధీభ్యః = ఓషధ్యన్తర్యామియగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, వాచే = వాక్ప్రతిపాద్యుఁడగు పరమేశ్వరుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, వాచస్పతయే = వాఙ్నియామకుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము. బృహతే = మహాత్ముఁడగు, విష్ణవే = భగవంతుని కొఱకు, నమః = నమస్కారము, కరోమి = చేయుచున్నాను. ఓం శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః = ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవిక విఘ్న శాన్తి యగుఁగాక॥

తాత్పర్యము అనన్త కల్యాణగుణాకరుఁడును అగ్న్యాదినామక స్వరూపుఁడగు పరమేశ్వరునికి నమస్కరించుచున్నాఁడను. కావున, ఆ పరమేశ్వరుఁడు ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధిదైవిక విఘ్నశాన్తిఁ జేయుఁగాక యని యభిప్రాయము.

సహ వై దేవానాఞ్చాసురాణాఞ్చ యజ్ఞౌ ప్రతతావాస్తాం వయగ్గ్ స్వర్గం లోకమేష్యామో వయమేష్యామ ఇతి తేఽసురాః సన్నహ్య సహైవా చరన్బ్రహ్మచర్యేణ తపసైవ దేవాస్తేఽసురా అముహ్యగ్గ్ స్తే న ప్రాజానగ్గ్ స్తే పరాభవన్తే న స్వర్గం లోకమాయన్ప్రసృతేన వై యజ్ఞేన దేవాః స్వర్గం లోకమాయన్ప్రసృతే నాసురాన్పరాభావయన్॥ ౧॥

టీక॥ వయం = మేము, స్వర్గం + లోకం = (సద్వృత్తులు) పరమసుఖమును, ఏష్యామః = పొందఁగలము, వయం = మేము, (దుర్వృత్తులు) ఏష్యామః = (పరమ సుఖమును) పొందఁగలము, ఇతి = అని- దేవానాం చ = సద్వృత్తులకును- అసురాణాం చ = దుర్వృత్తులకును- యజ్ఞౌ = యజ్ఞకర్మములు, సహైవ = ఒక్కమాఱె, ప్రతతౌ = ప్రవర్తించినవి, ఆస్తాం = అయినవి. తే = ఆ- అసురాః = దుర్వృత్తులవఁగా రాక్షసులు సన్నహ్య =

సన్నద్ధులయి, సహసైవ = (జ్ఞానరహితముగ) భుజబలముచేతనే, అచరన్ = ఆరంభించిరి. దేవాః = సద్వృత్తులనఁగా దేవతలు, బ్రహ్మచర్యేణ = వేదాధ్యయనాదికముతోను. తపసా = తపస్సుతోను, (కూడుకొనినవారై యజ్ఞారంభమును జేసిరి) తే = ఆ, అసురాః = రాక్షసులు, అముహ్యన్ = మోహమును జెందిరి. తే = వారు, న+ప్రాజానన్ = తెలిసికొనరైరి. తే = వారు, పరాభవన్ = అపజయము నొందిరి. తే = వారు, స్వర్గం + లోకం = పరమసుఖమును, న+ ఆయన్ = పొందలేకపోయిరి, దేవాః + వై = సద్వృత్తులయిన, ప్రసృతేన = ప్రసరించిన, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, స్వర్గం + లోకం = పరమసుఖమును, ఆయన్ = పొందెను, అప్రసృతేన = అవ్యాపకమగు, యజ్ఞేన = యజ్ఞముతో (కూడుకొనిన) అసురాన్ = దుర్వృత్తులను, పరాభావయన్ = అపజయము నొందించెను.

ప్రసృతో హ వై యజ్ఞోపవీతినో యజ్ఞోఽప్రసృతోఽనుప
వీతినో యత్కించ బ్రాహ్మణో యజ్ఞోపవీ త్యధీతే యజత ఏవ
తత్॥ ౨॥

టీక॥ యజ్ఞోపవీతినః = యజ్ఞోపవీతముగల వానియొక్క, అనఁగ దృఢనిశ్చయము గలవానియొక్క, యజ్ఞః = యజ్ఞము, ప్రసృతః+హ+వై = ప్రసృతమని చెప్పంబడుచున్నది, అనుపవీతినః = నియమములేనివాని కర్మము, అప్రసృతః = అప్రసృతమని చెప్పంబడుచున్నది, కించ = మఱియు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, యజ్ఞోపవీతీ = దృఢనిశ్చయముగలవాఁడయి, యత్ = దేనిని, అధీతే = అధ్యయనముఁ జేయుచున్నాఁడో, తత్ = దానిని, యజత+ఏవ = యాగమును జేయుచున్నవాఁడె, (అగుచున్నాఁడు.)

తస్మా ద్యజ్ఞోపవీ త్యేవా ధీయీత యాజయే ద్యజేత వా
యజ్ఞస్య ప్రసృత్యై॥ 3॥

టీక॥ తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, యజ్ఞస్య = యజ్ఞముయొక్క, ప్రసృత్యై = ప్రకృష్ట గుణముకొఱకు, యజ్ఞోపవీతీ+ఏవ = దృఢనిశ్చయముగలవాడయి, అధీయీత = అధ్యయనముఁ జేయవలయును, యాజయేత్ = యాగమును జేయించవలయును, యజేత హి = యాగమును జేయవలయును,

అజినం వాసో వా దక్షిణత ఉపవీయ॥ ౪॥

టీక॥ అజినం = కృష్ణమృగచర్మమును, వాసోవా = వస్త్రమునయినను, దక్షిణతః = కుడిపార్శ్వమునందు, ఉపవీతః = (దృఢనిశ్చయచిహ్నాగా) వ్రేలునట్లు ధరించినవాఁడయి (అధ్యయనాదులఁజేయవలయును.)

దక్షిణం బాహు ముద్ధర తే౽వధత్తే సవ్య మితి యజ్ఞోపవీత మెత దేవ విపరీతం ప్రాచీనావీతగ్ం సంవీత మ్మానుషమ్॥ ౫॥

టీక॥ దక్షిణం+బాహుం = కుడిభుజమును, ఉద్ధరతే = ఊర్ధ్వముగ నుండునట్లు ధరించినవాఁడయి, సవ్యం = ఎడమభుజమును, అవధత్తే +ఇతి = క్రిందుగానుంచుట యనునది, యజ్ఞోపవీతమనంబడును, ఏతదేవ = ఈ యజ్ఞోపవీతమే, విపరీతమ్ = వ్యతిరేకముగా ధరింపఁబడినయెడల, ప్రాచీనావీతం = ప్రాచీనావీతంబని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది, అనఁగా కుడిభుజమునకు పైభాగమందునను, ఎడమ బాహువునకు క్రిందుగా వ్రేలాడుచుండునట్లు ధరించుట ప్రాచీనావీతంబనంబడును, సంవీతం = రెండుభుజములకు మీఁదుగా ధరింపఁబడిన, సంవీతమనఁబడును. మానుషం = (ఇది) మనుష్యప్రీతికరఁబయినది.

తా॥ కేవల శరీరబలముచే స్వర్గలోకమును బొందుటకు వీలులేదనియును మానుషయజ్ఞముచేతనే స్వర్గము ప్రాప్తమగు ననియును, తాను స్వర్గమును బొందుటకు దృఢచిత్తుఁడు కావలసినదనియును అందునకు చిహ్నముగ యజ్ఞోపవీతమును యజమానుఁడు ధరింపవలయు ననియును తాత్పర్యము.

ఇతి ప్రథమానువాక స్సమాప్తః

(ఇందుకుభాష్యము గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయనైతిని.)

—:0:—

అథద్వితీయో౽నువాకః.

రక్షాగ్ంసి హ వా పురో నువాకే తపో గ్రమతిష్ఠన్త తా న్ప్రజాపతి ర్వరేణో పామన్త్రయత తాని వర మవృణీతా దిత్యో నో యోద్ధా ఇతి తాన్ ప్రజాపతి రబ్రవీ ద్యోధయధ్వ మితి తస్మా దుత్తిష్ఠ న్తగ్ం హ వా తాని రక్షాగ్ంస్యా దిత్యం యోధయన్తి

యావదస్తమన్వగాత్తాని హవా ఏతాని రక్షాగ్ంసి గాయత్రియా
భిమన్త్రితే నామ్భసా శామ్యన్తి॥ ౧॥

టీక॥ పురోనువాక = ముందుగ, రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉగ్రం = తీవ్రమయిన, తపః = నియమమును, అతిష్ఠన్త = చేసెను, హవా = ప్రసిద్ధము, తాన్ = వానిని, ప్రజాపతిః = పరమేశ్వరుఁడు, వరేణ = వరముచేత, ఉప + అమన్త్రయత = నివారించెను, తాని = అవి, ఆదిత్యః = అఖండతేజస్సు, నః = మాకు, యోద్ధా = ప్రతిభటుఁడు (కావలయును) ఇతి = ఇట్లని, వరం = వరమును, అవృణీత = కోరిరి, ప్రజాపతిః = పరమేశ్వరుఁడు, తాన్ = వారిని గూర్చి, యోధయధ్వం = యుద్ధమును జేయుఁడీ ఇతి = ఈలాగని, అబ్రవీత్ = పలికెను, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, తాని = ఆ రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉత్తిష్ఠంతం + హవా = ఉదయించుచున్న, ఆదిత్యం = తేజస్సును, యావత్ = ఎంతవఱకు, అస్తం = అస్తమయమును, అను + అగాత్ = పొందుచున్నాఁడో, (అంతవఱకు) యోధయన్తి = యుద్ధముఁ జేయుచున్నారు, ఆదిత్యః) అస్తమన్వగాత్ = కనుపించఁడో (అంతవఱకు) తాని, ఆ, రక్షాంసి = దుర్వృత్తులు, ఉత్తిష్ఠంతం + హవా = ఉదయించుచున్న, ఆదిత్యం = తేజస్సును, యోధయంతి = యుద్ధమందు ప్రవర్తింపఁ జేయుచున్నవి॥ గాయత్ర్యా = గాయత్రీమన్త్రముచేత, అభిమన్త్రితేన = అభిమన్త్రణము జేయఁబడిన, అనఁగా గాయత్రీమన్త్రజపముచేత సంపాదింపఁబడిన, అమ్భసా = పరమేశ్వర కరుణారసమనెడి తేజస్సుచేత, శామ్యన్తి = శాన్తించుచున్నవి అనఁగా నివారితము లగుచున్నవి,

తదుహ వా ఏతే బ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖాః సన్ధ్యాయాం గాయత్రియాభిమన్త్రితా ఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపన్తి తా ఏతా ఆపో వజ్రీభూత్వా తాని రక్షాగ్ంసి మన్దేహారుణే ద్వీపే ప్రక్షిపన్తి॥

టీక॥ తదుహవై = ఆ హేతువువలన, ఏతే = ఈ, బ్రహ్మవాదినః = వేదవేత్తలు, సంధ్యాయాం = సంధ్యాకాలమునందు, పూర్వాభిముఖాః = ఎదురుగానున్నవారయి, గాయత్ర్యా = గాయత్రీమంత్రముచేత, అభిమన్త్రితాః = అభిమన్త్రింపఁబడిన, అపః = (పరమేశ్వర కరుణారసచిహ్నా) మైలయిన యుదకములను, ఊర్ధ్వం = మీఁదుగా, విక్షిపన్తి = చిమ్మవలసినది, తాః = అయీ,

ఆపః = ఉదకములు, వజ్రీభూత్వా = వజ్రరూపమును బొంది, తాని = ఆ, రక్షాంసి = దుర్వృత్తులను, మందేహారుణే = మందేహనామములుగల, పాపబుద్ధులు గలవానికి ఆధారమగు అరుణమను పేరుగల, ద్వీపే = ప్రదేశమునందు, అనఁగా రాగస్థానమందు, ప్రక్షిపన్తి = చిమ్మివేయుచున్నవి,

యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి తేన పాప్మాన మవధూన్వన్తి ॥3॥

టీక॥ ప్రదక్షిణం = ప్రదక్షిణమును, ప్రక్రమన్తి + యత్ = చేయుచున్నారనునది యేది కలదో, తేన = దానిచేత, పాప్మానం = పాపమును, అవ+ధూన్వన్తి = పోఁగొట్టుకొనుచున్నారు.

ఉద్యన్తమస్తం యన్తమాదిత్య మభిధ్యాయన్ కుర్వన్ బ్రాహ్మణో విద్వాన్సకల మ్భద్రమశ్నుతేఽసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి॥౪॥

టీక॥ అసౌ = ఈ, ఆదిత్యః = తేజస్సు, బ్రహ్మేతి = పరబ్రహ్మయని, విద్వాన్ = తెలిసుకొనిన, బ్రాహ్మణః = పురుషుఁడు, ఉద్యన్తం = ఉదయించుచున్నట్టియు, అస్తంయన్తం = అస్తమయమును బొందుచున్నట్టియు ఆదిత్యుని అనఁగా ధ్యానబలముచే ఒకప్పుడు గోచరమయి ఒకప్పుడు గోచరము కానటువంటి తేజస్సును, ధ్యాయన్ = బ్రహ్మ యని ధ్యానించుచు, కుర్వన్ = ప్రదక్షిణమును జేయుచున్నవాఁడయి, సకలం = సమస్తమయిన, భద్రం = పాపక్షయరూప మంగళమును, అశ్నుతే = పొందుచున్నాఁడు.

బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మాప్యేతి య ఏవం వేద ॥ ౫॥

టీక॥ యః = ఏపురుషుఁడు, ఏవం = ఈ ప్రకారము, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో (ఆపురుషుఁడు), బ్రహ్మైవసన్ = బ్రహ్మయయి, బ్రహ్మ = బ్రహ్మను, ఏతి = పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ పూర్వకాలంబున నసురులు ఉగ్రమయిన తప మాచరించి భగవంతునివలన నిర్లక్ష్యముగలవారలైయుండి ప్రతికూల మయ్యుండునట్లు వరమిమ్మని యడుగఁగా, అట్లే కావిమ్మని ఆయనవలన వరము నొంది భగవత్ప్రకాశమునకు ప్రతిబంధకులయి యుంచున్నారు. అట్టి ప్రతిబంధకము గాయత్రీమ

స్త్రీహాదర్శ్యముచే నివారింపును గాన నుదయాస్తమయములందు తెలిసి కొని భగవంతుని ధ్యానింపుచు (అసావాదిత్యో బ్రహ్మ యని) ప్రదక్షిణముఁ జేయు పురుషుఁడు, సర్వశ్రేయస్సులను బొందును. ఈ ప్రకారముగఁ దెలిసి కొనినపురుషుఁడు పరబ్రహ్మమును బొందు నని తాత్పర్యము.

ఇతిద్వితీయోఽనువాక స్సమాప్తః

——:0:——

అథతృతీయో ఽ నువాక ః.

అహ మస్మి ప్రథమజా ఋతస్య । పూర్వన్దేవేభ్యో అమృత స్యనాభిః । యోమా దదాతి స ఇదేవమావాః । అహ మన్న మన్న మదన్త మద్మి । పూర్వమగ్నే రపి దహత్యన్నమ్ । యత్తౌహా స్రా తె అహ ముత్తరేషు । వ్యాత్తమస్య పశవ స్సుజమ్భమ్ । పశ్యన్తి ధీరాః ప్రచరన్తి పాకాః । జహామ్య న్యన్న జహామ్య న్యమ్ । అహ మన్నం వశమిచ్చరామి ॥ ౧ ॥

టీక॥ అహం = నేను, ఋతస్య = ఋతమునకు, ప్రథమజాః = ముఖ్యమయిన నిష్పాదకుఁడను, అస్మి = అగుచున్నాను, పూర్వం = పూర్వమునందు, దేవేభ్యః = విబుధుల కొఱకు, అమృతస్య = అమృతమునకు, నాభిః = ఆధారుఁడను, అనఁగా ఇచ్చువాఁడును, యః = ఏ శ్రద్ధగల పురుషుఁడు, మా = (అమృత రూపమయిన) నన్ను, దదాతి = ఇచ్చుచున్నాఁడో, అనఁగా నన్ను గుఱించి నిర్దేశింపుచున్నాఁడో, సః = ఇత్ + ఏవ = ఆ పురుషుఁడే, మా = నన్ను, అవాః = పొందుచున్నాఁడు. అహం = నేను, అన్నం = అమృతమును, అదన్తం = (ఒకరికియ్యక) యనుభవించుచుండెడి వానిని, అద్మి = నశింపఁజేయుచున్నాను, అనఁగా అమృత స్వరూప మయిననన్ను, ఇతరులకు బోధచేయక తానే అనుభవించుచుండెడు వానిని నశింపఁజేయుచున్నాను, అన్నం = (ఒకనికియ్యని వారిచే భుజింపంబడుచుండెడి) అమృతము, అగ్నేః = అగ్నికంటెను పూర్వం = ముందుగ, దహతి = (భుజించువానిని) దహించుచున్నది. యత్త + హా = అట్టి వారిద్దఱు ప్రయత్నము గలవార లై, ఆసాతే = ఉంచున్నారు. అహం = నేను, ఉత్తరేషు = ఉత్కృష్టులగు దాతలయందు [శాశ్వతముగ నుంచున్నాను]

పశవః = మూఢులగు దాతలనుగూర్చి, అస్య = భగవంతునియొక్క [ముఖము] వ్యాత్తం = తెఱవఁబడిన దయి, సుజమ్భం = తీక్ష్ణమైన దంతములు గలదై, [యుంచున్నది.] ధీరాః = బుద్ధిమంతులు, పశ్యంతి = ఈ భావమును తెలిసి కొనుచున్నారు. పాకాః = మూఢులు, ప్రచరన్తి = ఇయ్యక భుజింపుచున్నారు. అన్యం = అన్నము పెట్టనివానిని, జహామి = విడుచుచున్నాను. అన్యం = దాతను, నజహామి = విడువను, అన్నం = అమృతస్వరూపమగు, అహం = నేను, వశమిత్ = స్వాధీనమయ్యే, చరామి = సంచరింపుచున్నాను.

మూ॥ సమాన మర్థ మ్పర్యేమి భుఞ్జత్ । కో మా మన్న మ్మ
నుష్యో దయేత । పరాకే అన్నం నిహితం లోక ఏతత్ । విశ్వై ర్దేవైః
పితృభి ర్గుప్త మన్నమ్ । యదద్యతే లుప్యతే యత్ప రోప్యతే । శతత
మీ సా తనూ ర్మే బభూవ । మహాన్తా చరూ సకృ ద్దుగ్ధేన పప్రౌ ।
దివఞ్చ పృశ్ని పృథివీ ఞ్చ సాకమ్ । తత్స మ్పిబన్తో నమినన్తి వేధసః ।
నైత ద్భూయో భవతి నో కనీయః ॥ ౨॥

అ॥ సమానమర్థం = తాను అనుభవించుటకును, ఒకరికిచ్చుటకును ధనమును గోరువానిని, భుంజత్ = పాలింపుచు, పర్యేమి = తెస్సగఁ బొందుచున్నాను. అన్నం = అమృతరూపమగు, మాం = నన్ను, కః = ఏ, మనుష్యః = మనుష్యుఁడు, దయేత = నివారింపఁగలఁడు అనఁగా భక్తులను సంరక్షించుటయందును, భక్తులు కానివారిని శిక్షించుట యందును, నన్ను నివారించువా రెవరు, ఏతత్ = ఈ యియ్యంబడిన, అన్నం = అన్నము, పరాకే, లోకే = పరలోకమునందు, అన్నం = అమృతముగ, నిహితం = ఉంచఁబడినదై, విశ్వైః = సమస్తమైన, దేవైః = విబుధులచేతను, పితృభిః = పితృదేవతలచేతను, గుప్తం = రక్షింపఁబడుచున్నది. యత్ = ఏది, అద్యతే = తనచే భక్షింపఁబడుచున్నదో, యది = ఏది, పరా + ఉప్యతే = తనకీర్తి ప్రకటననిమిత్తమై, పరిహరింపఁబడు చున్నదో, అది, లుప్యతే = నశించిన దగుచున్నది, సా = అది, మే = నాకు, శతతమీ తనూః = లేశమాత్రాంశము, బభూవ = అగుచున్నది. ఏప్రకారము, సకృద్దుగ్ధేన = స్వల్పగ్రాసమిచ్చినను మంచి ఆవుయొక్క ఒక్కమాటు పితకబడిన క్షీరముచే తను, మహాన్తా = గొప్పవైన, చరూ = కుంభములను, పప్రౌ = పూరించునో, ఆప్రకారము, పృశ్ని = స్వల్పమయినను ఇయ్యఁబడిన అన్నము, దివంచ =

దుష్కాలకాలమును, పృథివీంచ = భూలోకమును, పాకం = కూడా, భుజించుచున్నది. తత్ = ఆ దానపూర్వకమైన యన్నమును, సంపిబంతః = కస్సగా భుజించు చుండెడి, వేధసః = బుద్ధిమంతులు, నమినంతి = హింసించరు. ఏతత్ = ఈ దానపూర్వకమైన యన్నము, భూయః = అధికమైనది, నభవతి = కాదు, అనఁగా తనను హింసచేయదు. కనీయః = స్వల్పమైనదియు, నో = కాదు, అనఁగా తగ్గదు.

అన్న మ్ప్రాణ మన్న మపాన మాహుః । అన్నం మృత్యు న్త్ము జీవాతు మాహుః।అన్న మ్బ్రహ్మాణో జరసం వదన్తి।అన్న మాహుః ప్రజనన మ్ప్రజానామ్ । మోఘ మన్నం విన్దతే అప్రచేతాః।సత్య మ్బ్రవీమి వధ ఇత్సతస్య।నార్యమణ మ్పుష్యతి నో సఖాయమ్।కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ।అహ మ్మేఘ స్తనయ న్వర్ష న్నస్మి।మా మదన్త్యహ మద్మ్య న్యాన్ ॥ 3 ॥ అహగ్ం సద మృతో భవామి । మదాదిత్యా అధి సర్వే తపన్తి ॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, ప్రాణం = ప్రాణహేతుకము గాను, అన్నం = అన్నమును, అపానం = అపానహేతుకముగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అన్నం = అన్నమును, మృత్యుం = మృత్యుహేతువుగాను, తము = ఆ యన్నమునే, జీవాతుం = జీవనహేతువుగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అన్నం = అన్నమును, జరసం = ముదిమికి హేతువుగాను, బ్రహ్మాణః = వేదవేత్తలు, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు, అన్నం = అన్నమును, ప్రజానాం = ప్రజలకు, ప్రజననం = ఉత్పత్తిహేతువుగాను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. అప్రచేతాః = జ్ఞానహీనుఁడు, మోఘం = వ్యర్థమైనదిగా, అన్నం = అన్నమును, విందతే = పొందుచున్నాఁడు, సత్యం = సత్యమును, బ్రవీమి = బలుకుచున్నాను, సః = దానశూన్యమైన యన్నము, తస్య = ఆ దానవిముఖునకు, వధః+ ఇత్ = వధతుల్యమేను, (బాధకమేను) (దానవిముఖుఁడు) అర్యమణం = భగవంతుని, న + పుష్యతి = ప్రీతిఁబొందింపఁడు, సఖాయం = మిత్రుఁడగు మనుష్యుని, నో = తృప్తిఁబొందింపడు, కేవలాదీ = ఇతరులకుఁ బెట్టక తినువాఁడు, కేవలాఘః = కేవలము పాపమును ఆర్జించువాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు॥ అహం = నేను, స్తనయన్ = గర్జించునట్టియు, వర్షన్ = వర్షించునట్టియు,

మేఘః = మేఘములందలివాఁడను, అస్మి = అగుచున్నాను, (ప్రదాతలు) మాం = నన్ను, అదన్తి = భక్షింపుచున్నారు, అదాత్ర్యన్ = దానవిముఖులను, అహం = నేను, అద్మి = వశింపఁజేయుచున్నాను, అహం = నేను, నత్ = దాతలను, అమృతః = అమృతము, భవామి = అగుచున్నాను, (వారికి మోక్షము నిచ్చుచున్నాను, సర్వే = సమస్తమయిన, ఆదిత్యాః = ఆదిత్యులు, మత్ = నావలన, అధి+తపన్తి = దాతలనిమిత్త మధికముగఁ బ్రకాశించుచున్నారు,

తా॥ బ్రహ్మస్వరూపమయినయన్నమును సొకనికి నియ్యనిది భుజించువాఁడు నరకమునుబొందును, గావున నట్టిబ్రహ్మవిద్యాన్నమును నొకని కిచ్చి తాననుభవించుట శ్రేయస్కరము, అట్టియన్నము అక్షయప్రదం బనంబడును. అందుచే భగవంతుఁడు కర్తకు సర్వసౌఖ్యముల నిచ్చు నని తాత్పర్యము.

ఇతి తృతీయోఽనువాకస్సమాప్తః.

——:0:——

అథచతుర్థోఽనువాకః

కిగ్ం స్వి దాసీ త్పూర్వచిత్తిః కిగ్ం స్వి దాసీ ద్బృహద్వయః ।
కిగ్ం స్వి దాసీ త్పిశఙ్గిలా కిగ్ం స్వి దాసీ త్పిలిప్పిలా ॥

టీక॥ పూర్వచిత్తిః = జన్మప్రభృతి ఉత్తమజ్ఞానసంపన్నులుండుస్థానము, కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = ఆయెను, బృహద్వయః = మిక్కిలి సుందరముగు వస్తువు, కిం+ స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = ఆయెను, పిశంగిలా = మిశ్రవర్ణము కలది, కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = ఆయెను, పిలిప్పిలా = అత్యంతము ప్రియమయినది,(గాక ప్రకాశించుచున్నది,) కిం = స్విత్ = ఏది, ఆసీత్ = ఆయెను,

ద్యౌ రాసీ త్పూర్వచిత్తి రశ్వ ఆసీ ద్బృహద్వయః । రాత్రి రాసీ త్పిశఙ్గిలాఽవిరాసీ త్పిలిప్పిలా ॥

టీక॥ ద్యౌః = ద్యులోకము, పూర్వచిత్తిః = జన్మప్రభృతిజ్ఞానస్థానము, ఆసీత్ = ఆయెను, అశ్వః = గుఱ్ఱము, బృహద్వయః = అతిరమ్యమయినది, ఆసీత్ = ఆయెను, రాత్రిః = రాత్రి, పిశంగిలా = మిశ్రవర్ణముకలది, ఆసీత్ =

అగును, అవిః = దివ్యజ్ఞానసంపత్తు, పిలిప్పిలా = అత్యర్థము, హితవయినది. లేక ప్రకాశించునది, ఆసీత్ = ఆయెను,

కస్వి దేకాకీ చరతి క ఉ స్విజ్జాయతే పునః । క్విగ్గ్ స్విద్ధిమస్య భేషజం కిగ్గ్ స్వి దావపన మ్మహాత్ ॥

టీక॥ కః = స్విత్ = ఎవ్వఁడు, ఏకాకీ = అసహాయుఁడై, చరతి = సంచరింపుచున్నాఁడు, కః + ఉ + స్విత్ = ఎవ్వఁడు, పునః = తిరిగి తిరిగి, జాయతే = ఉద్భవించుచున్నాఁడు (లేక పుట్టుచున్నాఁడు, కిం + స్విత్ = ఏది, హిమస్య = శైత్యమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, కిం + స్విత్ = ఏది, మహాత్ = గొప్పదయిన, ఆవపనం = బీజావాపయోగ్యస్థానము.

సూర్య ఏకాకీ చరతి చన్ద్రమా జాయతే పునః । అగ్నిర్హిమస్య భేషజం । భూమి రావపనం మహత్ ॥

టీక॥ సూర్యః = సూర్యుఁడు, ఏకాకీ = అసహాయుఁడై, చరతి = సంచరింపుచున్నాఁడు, చంద్రమాః = చంద్రుఁడు, పునః = తిరిగి, జాయతే = పుట్టుచున్నాఁడు, అగ్నిర్హి = అగ్నిహోత్రుఁడు, హిమస్య- చల్లదనమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, భూమిః - పృథివి, మహత్ = గొప్పదైన, ఆవపనం = బీజావాపయోగ్యస్థానము,

పృచ్ఛామి త్వా పర మన్తం పృథివ్యాః । పృచ్ఛామి త్వా భువనస్య నాభిం । పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేతః। పృచ్ఛామి వాచః పరమం వ్యోమ ॥

టీక॥ ఓ బ్రహ్మ! - త్వా = నిన్ను, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమన్తం = ఉత్కృష్టమైనదానిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను. త్వా = నిన్ను, భువనస్య = లోకమునకు, నాభిం = ప్రధానమైనదానిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను, త్వా = నిన్ను, సేచనసమర్థమగు అశ్వస్య = అశ్వముయొక్క, రేతః = సారమును, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను, వాచః = వేదముయొక్క, పరమం + వ్యోమ = పరమావధిని, పృచ్ఛామి = ప్రశ్నచేయుచున్నాను.

వేదిమాహుః పర మన్తం పృథివ్యాః। యజ్ఞమాహుర్భువనస్య

నాభిం । సోమ మాహు ర్వృష్ణో అశ్వస్య రేతో బ్రహ్మైవ వాచః పరమం వ్యోమ॥

టీక॥ వేదిం = వేదిని, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమన్తం = ఉత్కృష్టమైనదానిగా, ఆహుః = చెప్పిరి, యజ్ఞం = యజ్ఞమును, భువనస్య = భూలోకమునకు, నాభిం - ప్రధానముగా, ఆహుః = చెప్పిరి, సోమం = సోమరసమును, వృష్ణః = సేచనసమర్థమగు, అశ్వస్య = అశ్వముయొక్క, రేతః = సారముగాను, ఆహుః = చెప్పిరి, బ్రహ్మైవ = పరమాత్మయే, వాచః = వేదముయొక్క, పరమం వ్యోమ = పరమావధి,

తా॥ ప్రశ్నోత్తర రూపములగు నీమన్త్రములయొక్క తాత్పర్యము స్పష్టము. మఱియు ఈపని వ్రాయంబడియున్న బ్రాహ్మణమువలన స్పష్టతరము.

ఇతి చతుర్థోఽనువాకస్సమాప్తః.

అథపంచమోఽనువాకః

తేజసా వా ఏష బ్రహ్మవర్చసేన వ్యృధ్యతే। యోఽశ్వమేధేన యజతే । హోతా చ బ్రహ్మా చ బ్రహ్మోద్యం వదతః । తేజసా చైవైనం బ్రహ్మవర్చసేన చ సమర్ధయతః ॥

టీక॥ యః = ఏ మనుష్యుఁడు, అశ్వమేధేన = అశ్వమేధమను యజ్ఞముచేత, యజతే = యాగముచేయునో, తేజసావా = తేజస్సుచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, వి+ఋధ్యతే = విశేషముగా వృద్ధి నొందుచున్నాఁడో, అట్టి,హోతాచ = హోతయును,బ్రహ్మాచ = బ్రహ్మయును,బ్రహ్మోద్యం = బ్రహ్మోద్యమను పేరుగల అనువాకమును, (అనఁగా ఈ యనువాకమునకు మంత్రమగు ౭-౪-౧౮ వ అనువాకము బ్రహ్మవిషయిక సంవాదము గావున నది బ్రహ్మోద్యమనంబడును) వదతః = ఉచ్చరింపుచున్నారు, ఏనం = ఈ యజమానుని, తేజసాచ = తేజస్సుచేతను,బ్రహ్మవర్చసేనచ = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను,సమర్ధయతః = వృద్ధిపొందింపుచున్నారు.

దక్షిణతో బ్రహ్మా భవతి। దక్షిణత ఆయతనో వై బ్రహ్మా। బార్హస్పత్యో వై బ్రహ్మా। బ్రహ్మవర్చస మేవాస్య దక్షిణతో దధాతి। తస్మా ద్దక్షిణోऽర్ధో బ్రహ్మవర్చసి తరః॥

టీక॥ బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, దక్షిణతః- ఆహవనీయమునకు దక్షిణముగా- ఆయతనః = స్థానముగలవాఁడు, (కావున) బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, దక్షిణతః = యూపమునకు దక్షిణముగా - భవేత్ = ఉండవలయును, బ్రహ్మా = బ్రహ్మ, బార్హస్పత్యః = బృహస్పతి దేవతగాఁకలవాఁడు, అస్య - ఈ యజమానునియొక్క, దక్షిణతః - దక్షిణభాగమందు, బ్రహ్మవర్చసం = బ్రహ్మవర్చస్సును, దధాతి = (ఉంచుచున్నాడు,) లేక ఇచ్చుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, దక్షిణః = దక్షిణపుదదయిన, అర్ధః = సగభాగము, బ్రహ్మవర్చసితరః = మిక్కిలి బ్రహ్మవర్చస్సుగలది,

ఉత్తరతో హోతా భవతి। ఉత్తరత ఆయతనో వై హోతా। ఆగ్నేయో వై హోతా। తేజో వా అగ్నిః। తేజ ఏవాస్యోత్తరతో దధాతి। తస్మాదుత్తరోర్ధ స్తేజస్వితరః॥

టీక॥ హోతా = హోత, ఉత్తరతః = వేదికి ఉత్తర (శ్రోణి) భాగము, ఆయతనః = స్థానముగాఁగలవాఁడు, (కావునయూపమున ఉత్తరభాగమున నుండవలయును,) హోతా = హోత, ఆగ్నేయః = అగ్నిసంబంధమైనవాఁడు, అగ్నిః = అగ్ని, తేజోవా = తేజోరూపుఁడు, అస్య = ఈయజమానునియొక్క, ఉత్తరతః = ఉత్తరభాగమువందు, తేజః = తేజస్సును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన (శరీరమునకు) ఉత్తరతః = వామభాగము, తేజస్వితరః = మిక్కిలి సామర్థ్యముగలది,

యూప మభితో వదతః। యజమానదేవత్యో వై యూపః। యజమాన మేవ తేజసా చ బ్రహ్మవర్చసేన చ సమర్ధయతః॥

టీక॥ హోతృబ్రహ్మాణః యూపం+అభితః = యూపముయొక్క ఉభయపార్శ్వములయందును, వదతః = ప్రశ్నోత్తరరూపమైన బ్రహ్మోద్యము బలుకుచున్నారు, యూపః = యూపము, యజమానదేవత్యః = యజమాన సంబంధమైన దేవతగలది, (కావున) యజమానం+ఏవ = యజమానునే, తేజసాచ = తేజస్సుచేతను, బ్రహ్మవర్చసేనచ = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, సమర్ధయతః = సమృద్ధి నొందింపుచున్నారు.

కిగ్గ్‌స్వి దాసీ త్పూర్వచిత్తి రిత్యాహ । ద్యౌర్వైవృష్టిః పూర్వచిత్తిః । దివ మేవ వృష్టి మవరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పూర్వచిత్తిః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = (హోత) చెప్పుచున్నాఁడు, వృష్టిః = వర్షహేతువగు, ద్యౌః = వై = ద్యులోకము, పూర్వచిత్తిః = పూర్వచిత్తి, అగుచున్నది, వృష్టిం = వర్షహేతువయిన, దివం+ఏవ = ద్యులోకమును, అవరున్ధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్విదా సీద్బృహద్వయ ఇత్యాహ । అశ్వో వై బృహద్వయః । అశ్వ మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీద్బృహద్వయః + ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = (హోత) చెప్పుచున్నాఁడు, అశ్వః+వై = అశ్వము, బృహద్వయః = బృహద్వయస్సు - అగుచున్నది, అశ్వం = అశ్వమును, అవరున్ధే = పొందున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్వి దాసీ త్పిశఙ్గి లేత్యాహ । రాత్రి ర్వై పిశఙ్గిలా । రాత్రి మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పిశఙ్గిలా = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, రాత్రిర్వై = రాత్రి = పిశంగిలా = పిశంగిల, అగుచున్నది, రాత్రిం = ఏవ = రాత్రిని, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కిగ్గ్ స్వి దాసీ త్పిలిప్పి లేత్యాహ । శ్రీ ర్వై పిలిప్పిలా । అన్నాద్య మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్గ్‌స్విదాసీత్పిలిప్పిలా = ఇది = ఈవాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, శ్రీర్వై = ప్రజాధనాదిసంపత్తు, పిలిప్పిలా = పిలిప్పిలగుచున్నది, అన్నాద్యం = ఏవ = అదనీయమగుఅన్నమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

కస్విదేకాకీచరతీత్యాహ । అసౌవా ఆదిత్యఏకాకీచరతి । తేజ ఏవావరున్ధే॥

టీక॥ క స్వి దేకాకీ చరతి = ఇది = ఈ వాక్యమును, ఆహ = హోత చెప్పుచున్నాఁడు, అసౌ = ఈ, ఆదిత్యః = ఆదిత్యుఁడు, ఏకాకీ = ఒకఁడేయుం

దిత్యః చరతి = సంచరింపుచున్నాడు, (ఈవాక్యోచ్చారణముచే) తేజః = ఏవ = తేజస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు.

క ఉ స్విజ్జాయతే పునరిత్యాహ । చన్ద్రమా వై జాయతే పునః । ఆయు రే వావరున్ధే॥

టీక॥ క ఉ స్విజ్జాయతే పునః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = చెప్పుచున్నాడు, చంద్రమాః = వై = చంద్రుడు, పునః = తిరిగి, జాయతే = పుట్టుచున్నాడు, ఆయుః = ఏవ = ఆయువును, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు,

కిగ్ఁ స్విద్ధిమస్య భేషజ మిత్యాహ । అగ్ని ర్వై హిమస్య భేషజమ్ । బ్రహ్మవర్చస మే వావరున్ధే ॥

టీక॥ కిగ్ఁ స్విద్ధిమస్య భేషజం = ఇతి, ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, అగ్నిః = వై = అగ్ని, హిమస్య = చల్లదనమునకు, భేషజం = ప్రతీకారసాధనము, బ్రహ్మవర్చసం = ఏవ = బ్రహ్మవర్చస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు,

కిగ్ఁ స్విదావపనమ్మహదిత్యాహ । అయం వై లోక ఆవపనమ్మహత్ । అస్మిన్నేవలోకే ప్రతితిష్ఠతి॥

టీక॥ కిగ్ఁ స్విదావపనంమహత్ = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, అయం వై = ఈ, లోకః = లోకము, మహత్ = గొప్పదయిన, ఆవపనం = బీజావాపస్థానము, అస్మిన్ + ఏవ = ఈ, లోకే = లోకమునందు, ప్రతి + తిష్ఠతి = ప్రతిష్ఠ నొందుచున్నాడు,

పృచ్ఛామి త్వా పరమ న్త మ్పృథివ్యా ఇ త్యాహ । వేది ర్వై పరో౽న్తః పృథివ్యాః । వేది మే వావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వాపరమంతంపృథివ్యాః + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, వేదిః + వై + వేది, పృథివ్యాః = భూమియొక్క, పరమంతః = ఉత్కృష్టప్రదేశము, వేదిం = వేదికను, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు,

పృచ్ఛామి త్వా భువనస్య నాభి మిత్యాహ । యజ్ఞో వై భువనస్యనాభిః । యజ్ఞ మే వావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వాభువనస్యనాభిం = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, యజ్ఞః - వై = యజ్ఞము, భువనస్య = లోకమునకు, నాభిః = ప్రధానము, యజ్ఞం = యజ్ఞమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

పృచ్ఛామి త్వా వృష్ణో అశ్వస్య రేత ఇత్యాహ। సోమో వై వృష్ణో అశ్వస్య రేతః। సోమపీథ మే వావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామిత్వావృష్ణోఅశ్వస్యరేతః = ఇతి = ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, సోమః + వై = సోమము, అశ్వస్య = వ్యాపకుఁడగు భగవంతునియొక్క, రేతః = సారము, సోమపీథః + ఏవ = సోమపానమును, అవరుంధే = పొందుచున్నాడు,

పృచ్ఛామివాచః పరమంవ్యోమ మేత్యాహ। బ్రహ్మవై వాచః పరమంవ్యోమ। బ్రహ్మవర్చసమేవావరున్ధే॥

టీక॥ పృచ్ఛామివాచఃపరమంవ్యోమ = ఇతి + ఈవాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, బ్రహ్మవై = పరమాత్మయే, వాచః = వేదముయొక్క, పరమం + వ్యోమ = పరమావధి, బ్రహ్మవర్చసం = ఏవ = బ్రహ్మవర్చస్సును, అవరుంధే = పొందుచున్నాఁడు,

తా॥ హోతృబ్రహ్మలు చెప్పవలసినబ్రహ్మోద్య మను పేరుగలపూర్వానువాక విషయనుయినవిధియు తద్విషయమయినవివరణమును జెప్పఁబడినది కావున ఈ యనువాకమునందు తాత్పర్యము స్పష్టము.

ఆ బ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతా మాస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్య శ్శూరో మహారథో జాయతాం దోగ్ధ్రీ ధేను ర్వోఢాఽ నడ్వా నాశు స్సప్తిః పురంధి ర్యోషా జిష్ణూ రథేష్ఠా స్సభేయో యు వాస్య యజమానస్య వీరో జాయతాం నికామేనికామే నః పర్జన్యో వర్షతు ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యంతాం యోగక్షేమో నః కల్పతామ్॥

టీక॥ బ్రహ్మన్ = బ్రాహ్మణజాతియందు, బ్రహ్మవర్చసీ = శ్రుతాధ్యయన సంపత్తుగల, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, ఆజాయతాం = అంతటను ఉత్పన్నమగుఁగాక, అస్మిన్ = ఈ = రాష్ట్రే = రాజ్యమునందు, ఇషవ్యః = అయుధకౌశల్యము, కలిగినట్టియు, మహారథః = మహారథికుఁడయినట్టియు, రాజన్యః =

ధాతు = అజాయతాం = ఉత్పన్నమగుఁగాక, దోగ్ధ్రీ = క్షీరముగల, ధేనుః = గోవు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, వోఢా = వహనసామర్థ్యముగల, అనడ్వాన్ = వృషభము, ఉత్పన్న మగుఁగాక, ఆశుః = వేగముగల, సప్తిః = అశ్వము, ఉత్పన్న మగుఁగాక, పురంధిః = పురంధ్రీ రూపవతియగు, యోషా = స్త్రీ (ఉత్పన్న మగుగాకఁ) జిష్ణుః = జయశీలుఁడయిన, రథేష్ఠాః = రథికుఁడు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, సభేయః = సభార్హుఁడయిన, యువా = పిన్నవయస్కుఁడు, ఉత్పన్న మగుఁగాక, అస్య = ఈ = యజమానస్య = యజమానునికి, వీరః = వీరుఁడు, అ + జాయతాం = ఉత్పన్న మగుఁగాక, నః = మాయొక్క, నికామెనికామే = ప్రతికోరికవిషయమయి, పర్జన్యః = మేఘుఁడు, వర్షతు = వర్షించుఁగాక, నః = మాకు, ఓషధయః = ఓషధులు, ఫలిన్యః = ఫలయుక్తమయి, పచ్యంతాం = పరిపాకము నొందుఁగాక, నః = మాకు, యోగక్షేమః = లాభముతోఁగూడిన క్షేమము, కల్పతాం = సంపన్న మగుఁగాక ॥

ఆ బ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతా మిత్యాహ । బ్రాహ్మణ ఏవ బ్రహ్మవర్చసం దధాతి । తస్మా త్పురా బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చస్య జాయత । అస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్య ఇషవ్యః శూరో మహారథో జాయతా మిత్యాహ । రాజన్య ఏవ శౌర్యం మహిమానం దధాతి । తస్మా త్పురా రాజన్య ఇషవ్య శ్శూరో మహారథోఽ జాయత । దోగ్ధ్రీ ధేను రిత్యాహ । ధేన్వా మేవ పయో దధాతి । తస్మా త్పురా దోగ్ధ్రీ ధేను రజాయత॥

టీక॥ ఆబ్రహ్మన్ బ్రహ్మవర్చసీ జాయతాం = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, బ్రాహ్మణే + ఏవ = బ్రాహ్మణునియందు, బ్రహ్మవర్చసం = బ్రహ్మవర్చస్సును, దధాతి = ధరింపజేయుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, పురా = ముందు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుఁడు, బ్రహ్మవర్చస్సుగలవాఁడయి, అజాయత = పుట్టెను, అస్మిన్ రాష్ట్రే రాజన్యఇషవ్యశ్శూరోమహారథోజాయతాం + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, రాజన్యే = ఏవ = క్షత్రియునియందు, శౌర్యం = శౌర్యమును, మహిమానం = సామర్థ్యమును, దధాతి = సంపాదించుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆహేతువువలన, పురా = ముందు, రాజన్యః = క్షత్రియుఁడు, ఇషవ్యః = ఆయుధకౌశల్యముగలవాఁడును,

శూరః = శౌర్యము గలవాఁడును, మహారథః = మహారథుఁడును, అజాయత = పుట్టెను, దోగ్ధ్రీ ధేనుః = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, ధేన్వాం = ఏవ = గోవునందు, పయః = క్షీరమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = ఆ హేతువువలన, పురా = పూర్వమునందు, ధేనుః = గోవు, దోగ్ధ్రీ = బహుక్షీరముగలదయి, అజాయత = పుట్టెను,

వోఢా నడ్వా నిత్యాహ । అనడు హ్యేవ వీర్యం దధాతి । తస్మా త్పురా వోఢా నడ్వా నజాయత । ఆశుః సప్తి రి త్యాహ । అశ్వ ఏవ జవం దధాతి । తస్మా త్పురాఽఽశు రశ్వో ఽజాయత । పురంధి ర్యో షే త్యాహ । యోషి త్యేవ రూపం దధాతి ॥

టీక॥ వోఢానడ్వాన్ + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపుచున్నాఁడు, అనడుహి + ఏవ = వృషభమునందు, వీర్యం = బలమును, దధాతి = సంపాదింపు చున్నాఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, పురా = పూర్వమందు, అనడ్వాన్ = వృషభము, వోఢా = వహన సామర్థ్యము కలదై, అజాయత = పుట్టెను, ఆశుస్సప్తిః + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, అశ్వే + ఏవ = అశ్వమునందె, జవం = వేగమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, పురా = పూర్వమందు, అశ్వః = అశ్వము, ఆశుః = వేగముగలదయి, అజాయత = పుట్టెను, పురంధిర్యోషా + ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపు చున్నాఁడు, యోషితి + ఏవ = స్త్రీయందు, రూపం = సౌందర్యమును, దధాతి = సంపాదింపుచున్నాఁడు.

తస్మాత్ స్త్రీ యువతిః ప్రియా భావుకా । జిష్ణూ రథేష్ఠా ఇ త్యాహ । ఆహ వై తత్ర జిష్ణూ రథేష్ఠా జాయతే । య త్రై తేన యజ్ఞేన యజన్తే । సభేయో యు వేత్యాహ । యో వై పూర్వవయసీ । స సభేయో యువా । తస్మా ద్యువా పుమాన్ ప్రియో భావుకః । అస్య యజమానస్య వీరో జాయతా మిత్యాహ ॥

టీక॥ తస్మాత్ = అందువలన, యువతిః = పిన్నవయసుకురాలయిన స్త్రీ ప్రియా + భావుకా = ప్రియమగుచున్నది. జిష్ణూరథేష్ఠాః = ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = చెప్పుచున్నాఁడు, యత్ర = ఏ దేశమునందు, ఏతేన = ఈ

యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగముచేయుచున్నారో, తత్ర = ఆదేశము నందు, రథేష్ఠాః = రథికుఁడు, జిష్ణుః = జయశీలుఁడై, ఆ+జాయతే+వై = పుట్టుచున్నాఁడు. సభేయోయువా+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, యః = ఏవఁడు, పూర్వవయసీ = పూర్వవయస్సు గలవాడో, సః = ఆ, యువా = పిన్నవయస్కుఁడు, సభేయః = సభాహుఁడు, తస్మాత్ = అందువలన, యువా = పిన్నవయస్సుగల, పుమాన్ = పురుషుఁడు, ప్రియో+భావుకః = ప్రియుఁడగుచున్నాఁడు, అస్యయజమానస్య వీరోజాయతాం+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = ఉచ్చరింపుచున్నాఁడు.

ఆహ వై తత్రి యజమానస్య వీరో జాయతే । య త్రైతే న యజ్ఞేన యజన్తె । నికామేనికామే నః పర్జన్యో వర్షతు త్విత్యాహ । నికామేనికామే హ వై తత్రి పర్జన్యో వర్షతి । య త్రైతే న యజ్ఞేన యజన్తె । ఫలిన్యో న ఓషధయః పచ్యన్తా మిత్యాహ । ఫలిన్యో హ వై తత్రౌషధయః పచ్యన్తె । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తె । యోగక్షేమో నః కల్పతా మిత్యాహ । కల్పతే హ వై తత్రి ప్రజాభ్యో యోగక్షేమః । య త్రైతేన యజ్ఞేన యజన్తె॥

టీక॥ యత్ర = ఏదేశమందు, ఏతేన = ఈ, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగముచేయుచున్నారో, తత్ర = ఆదేశమందు, యజమానస్య = యాగకర్తకు, వీరః = బలవంతుఁడగు పుత్త్రుఁడు, ఆ+జాయతే+వై = పుట్టుచున్నాఁడు, నికామేని కామేహవై తత్రపర్జన్యోవర్షతి+ఇతి = ఈ వాక్యమును ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు, యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన = ఈ, యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేత, యజన్తే = పూజ చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమునందు, నికామేనికామేహవై = ప్రతికోరికయందును, పర్జన్యః = మేఘుఁడు, వర్షతి = వర్షింపుచున్నాఁడు, ఫలిన్యోన ఓషధయః = పచ్యన్తాం+ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాఁడు. యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన + యజ్ఞేన = ఈ యజ్ఞముచేత, యజన్తే = యాగము చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమునందు, ఓషధయః = ఓషధులు, ఫలిన్యః = ఫలవంతములయి, పచ్యన్తే = పరిపాకము నొందుచున్నవి, యోగక్షేమోనః కల్పతాం+ ఇతి = ఈ వాక్యమును, ఆహ = పలుకుచున్నాడు, యత్ర = ఏ దేశమందు, ఏతేన = ఈ,

యజ్ఞేన = యజ్ఞముచేతను, యజన్తే = యాగము చేయుచున్నారో, తత్ర = ఆ దేశమందు, ప్రజాభ్యః = ప్రజలకొఱకు, యోగక్షేమః = అలబ్ధలాభములోఁ గూడిన లబ్ధక్షేమము, కల్పతే = అగుచున్నది.

తా॥ ఈ యనువాకము నుచ్చరింపుచు భగవంతుని బూజించుటవలన నిందుఁ జెప్పఁబడిన ఐహికాముష్మికములగు సర్వ ఫలములను భగవంతుఁడు సమకూర్చు నని యభిప్రాయము.

అన్నా ద్వై ప్రజాః ప్రజాయన్తే । యాః కాశ్చ పృథివీగ్ శ్రితాః । అథో అన్నే నైవ జీవన్తి । అ థైన దపియ న్త్యన్తతః । అన్నగ్ం హి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మా త్సర్వౌషధ ముచ్యతే । సర్వం వై తేఽన్న మాప్నువన్తి । యేఽన్నం బ్రహ్మోపాసతే । అన్నగ్ం హి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మా త్సర్వౌషధ ముచ్యతే॥

టీక॥ యాః + కాః + చ = ఏప్రజలు, పృథివీం = భూమిని, శ్రితాః = ఆశ్రయించి యుంచున్నారో, ప్రజాః = ఆ ప్రజలు, అన్నాత్ - వై = అన్నము వలన, ప్ర - జాయన్తే = పుట్టుచున్నారు, అథో = మఱియు, అన్నేన-ఏవ = అన్నముచేతనే, జీవన్తి = వృద్ధినొందుచున్నారు. అథ = మఱియు, అన్తతః = అవసానమందు, ఏనత్ = ఈ అన్నమునుగూర్చి, అపి - యన్తి = లయము నొందుచున్నారు, అన్నం - హి = అన్నమే, భూతానాం = ప్రాణులకు, జ్యేష్ఠం = ప్రథమకాలీనమయినది, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వౌషధం = సర్వప్రాణులకు ఔషధమని, ఉచ్యంతే = చెప్పఁబడుచున్నది, యే = ఎవరు, అన్నం-బ్రహ్మ = అన్నబ్రహ్మను, ఉపాసతే = ఉపాసన చేయుచున్నారో, తే = వారు, సర్వం - అన్నం = సమస్తమయిన యన్నమును, ఆప్నువన్తి = పొందుచున్నారు, అన్నం = అన్నము, భూతానాం = ప్రాణులకు, జ్యేష్ఠంహి = శ్రేష్ఠముగదా. తస్మాత్ = అందువలన, సర్వౌషధం = సర్వప్రాణ్యౌషధమని, ఉచ్యతే = చెప్పంబడుచున్నది,

అన్నా ద్భూతాని జాయన్తే । జాతా న్యన్నేన వర్ధంతే । అద్య తేఽత్తి చ భూతాని । తస్మా దన్నం త దుచ్యత ఇతి । తస్మా ద్వా ఏతస్మా దన్నరసమయాత్ । అన్యో ఽన్తర ఆత్మా ప్రాణమ

మయః । తే నైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుష విధ ఏవ । తస్య పురుష విధతామ్ । అన్వయం పురుషవిధః ।

టీక॥ అన్నాత్ = అన్నమువలన, భూతాని = ప్రాణులు, జాయన్తే = పుట్టుచున్నవి, జాతాని = పుట్టినప్రాణులు, అన్నేన = అన్నముచేత, వర్ధన్తే = వృద్ధిఁబొందుచున్నవి, అద్యతే = (ప్రాణులచే) భుజింపఁబడుచున్నది, భూతాని = ప్రాణులను, అత్తి - చ = భక్షింపుచున్నది. తస్మాత్ = అందువలన, తత్ = అది, అన్నం = అన్నమని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది, (ఇతి = ఈ యంశము ముగిసెను.) తస్మాత్ - వా - ఏతస్మాత్ = అయీ, అన్నరసమయాత్ = అన్న రసరూపమైనపిండముకంటె, అన్యః = వ్యతిరిక్తమైన, అన్తరః = లోపలనుండెడి, ఆత్మా = ఆత్మ ప్రాణమయః = ప్రాణమయుఁడు, తేన = ఆప్రాణమయాత్మచే, ఏషః = ఈయన్నరసమయాత్మ, పూర్ణః = పూర్ణుఁడు. సః - వా - ఏషః = ఆ యీప్రాణమయాత్మ, పురుషవిధః - పురుషాకృతిగలవాఁడే, తస్య = ఆ అన్నరసమయాత్మయొక్క, పురుషవిధతాం = పురుషాకృతిని, అను = అనుసరించి, అయం = ఈ ప్రాణమయాత్మ, పురుషవిధః = పురుషాకృతిగలవాఁడు.

తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః । వ్యానో దక్షిణః పక్షః । అపాన ఉత్తరః పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । త దప్యేష శ్లోకో భవతి॥

టీక॥ తస్య = ఆప్రాణయాత్మకు, ప్రాణః - ఏవ = ప్రాణవ్యాపారమే, శిరః = శిరస్సు, వ్యానః = వ్యానవ్యాపారము, దక్షిణః = కుడిదయిన, పక్షః = పార్శ్వము, అపానః = అపానవ్యాపారము, ఉత్తరః = సవ్యమయిన, పక్షః = పార్శ్వము. ఆకాశః = ఆకాశమునందుండునది, సమానవ్యాపారము, ఆత్మా = ఆత్మ, పృథివీ = భూమి, పుచ్ఛం - ప్రతిష్ఠా = ఆధారస్థానము, తత్ = అపి = ఆయర్థమువిషయమై, ఏషః = ఈ, శ్లోకః = ప్రతిపాదకము, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ అన్నము భూమి నాశ్రయించియుంచున్న సర్వభూతములయొక్క, ఉత్పత్తి స్థితిలయములకుఁ గారణమును సర్వశ్రేష్ఠమును సర్వౌషధమును ఇది సర్వభూతములచే భక్షింపఁబడునది. సర్వభూతములను భక్షించునది కావున అన్నమని చెప్పఁబడుచున్నది, ఆ యీ అన్నరసమయినయాత్మకంటె నితరమ

యున ప్రాణమయాత్మ ఉంచున్నది, దానిచే నీయన్నమయాత్మ పూర్ణ మగుచున్నది, ఆ యీ ప్రాణమయాత్మ శిరఆద్యవయవస్థానీయము లగు ప్రాణాదులచే పురుషప్రకార మయ్యుంచున్నది.

౧౦ వ వాక్యము.

అన్నం న నిన్ద్యాత్ । తద్వ్రతమ్ । ప్రాణో వా అన్నమ్ । శరీర మన్నాదమ్ । ప్రాణే శరీరం ప్రతిష్ఠితమ్ । శరీరే ప్రాణః ప్రతిష్ఠితః । త దేత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితమ్ । స య ఏత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి । అన్న వానన్నాదో భవతి । మహాన్భవతి ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన । మహాన్ కీర్త్యా॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, న + నింద్యాత్ = నిందింపఁగూడదు, తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, శరీరే = శరీరమునందు, ప్రాణః = ప్రాణము, ప్రతిష్ఠితః = స్థిరమైయుంచున్నది. (గావున) ప్రాణః + వా = ప్రాణమే, అన్నం = అన్నము, శరీరం = శరీరము, అన్నాదం = అన్నమును లోపలధరించునది, ప్రాణే = ప్రాణమునందు, శరీరం = శరీరము, ప్రతిష్ఠితం = స్థిరమయ్యుంచున్నది, (కావున శరీరము అన్నము ప్రాణము అన్నాదము.) తత్ = అకారణమువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నె = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = స్థిరమై యుంచున్నది, యః = ఏ జనుఁడు, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానినిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరముగా నుంచున్నాఁడు, అన్నవాన్ = అన్నముకలవాఁడును, అన్నాదః = అన్నమును భక్షించువాఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁడు, ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు, కీర్త్యా = కీర్తిచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు.

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానికి బ్రహ్మజ్ఞానసాధన మగు అన్నమును నిందించకపోవుట వ్రతము. ఏది లోపల ధరింపఁబడునో అది అన్నము. ధరించునది అన్నాద మనంబడును, శరీరప్రాణము లన్యోన్యము. ఒకదాని యందొకటి యుండుటచే

ఉభయములు అన్నము అన్నాదము లనంబడును. కావున అన్నము నందన్న మున్నదని తెలిసికొనువాఁడు ప్రజాపశ్వాదికము చేతను కీర్తిచేతను అధికుం డయ్యెంచున్నాఁడు.

౧౧౫. వాక్యము.

అన్నం న పరిచక్షీత । త ద్వ్రతమ్ । ఆపో వా అన్నమ్ । జ్యోతి రన్నాదమ్ । అప్సు జ్యోతిః ప్రతిష్ఠితమ్ । జ్యోతి ష్యాపః ప్రతిష్ఠితాః । త దేత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం । స య ఏత దన్న మన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి । అన్నవా నన్నాదో భవతి । మహా న్భవతి ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన । మహా న్కీర్త్యా ॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, న + పరి + చక్షీత = పరిహరింపఁ గూడదు. తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, జ్యోతిషి = తేజస్సునందు, ఆపః = ఉదకములు, ప్రతిష్ఠితాః = ఉంచున్నవి. (కావున) ఆపః + వా = ఉదకములు, అన్నం = అన్నము, జ్యోతిః = తేజస్సు, అన్నాదం = అన్నాదము. అప్సు = ఉదకములయందు, జ్యోతిః = తేజస్సు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది. (కావున) (జ్యోతిస్సు ప్రాణము ఉదకము అన్నాదము) తత్ = అందువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నే = అన్నమందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది. యః = ఎవ్వడు, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానిగా, వేద = తెలసికొనుచున్నాడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరుఁడయ్యెంచున్నాఁడు. అన్నవాన్ = అన్నముగలవాఁడును, అన్నాదః = అన్నమును భక్షింపువాఁడును, భవతి = అగుచున్నాఁడు. ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = అధికుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు. కీర్త్యా = కీర్తిచేత, మహాన్ = గొప్పవాఁడు॥

తా॥ జ్ఞానికి బ్రహ్మజ్ఞానసాధన మగు అన్నమును, పరిహరించక పోవుట వ్రతము. ఉదక తేజస్సులు ఒకదానియందొకటి యుండుటచే ఉభయము అన్న

ము, అన్నాదమును. అన్నమం దన్నమున్న దని తెలిసికొన్నవాఁ డధికుఁ డగు చున్నాఁడు.

౧౨ వ. వాక్యము.

అన్నం బహు కుర్వీత। తద్వ్రతమ్। పృథివీ వాన్నమ్। ఆకాశోఽన్నాదః। పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః। ఆకాశే పృథివీ ప్రతిష్ఠితా। తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్। స య ఏతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం వేద ప్రతితిష్ఠతి। అన్నవానన్నాదో భవతి। మహాన్భవతి ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన। మహాన్కీర్త్యా। ఇతి నవమోఽనువాకః॥

టీక॥ అన్నం = అన్నమును, బహుకుర్వీత = బహుమానింప వలసినది. తత్ = అది, వ్రతం = వ్రతము, ఆకాశే = ఆకాశమునందు, పృథివీ = భూమి, ప్రతిష్ఠితా = ఉంచున్నది. (కావున) పృథివీవా = భూమి, అన్నం = అన్నము. ఆకాశః = ఆకాశము, అన్నాదః = అన్నాదము, పృథివ్యాం = భూమియందు, ఆకాశః = ఆకాశము, ప్రతిష్ఠితః = ఉంచున్నది, (కావున ఆకాశము అన్నము. పృథివి అన్నాదము) తత్ = అందువలన, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నము, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉంచున్నది యః = ఎవ్వఁడు, ఏతత్ = ఈ, అన్నం = అన్నమును, అన్నే = అన్నమునందు, ప్రతిష్ఠితం = ఉన్నదానినిగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ప్రతితిష్ఠతి = స్థిరుఁడయ్యుంచున్నాఁడు. అన్నవాన్ = అన్నము కలవాఁడును. అన్నాదః = అన్నాదుఁడును. భవతి = అగుచున్నాఁడు, ప్రజయా = సంతానముచేతను, పశుభిః = పశువులచేతను, బ్రహ్మవర్చసేన = బ్రహ్మవర్చస్సుచేతను, మహాన్ = ఉత్కృష్టుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు. కీర్త్యా = కీర్తిచేతను, మహాన్ = ఉత్కృష్టుఁడు.

తా॥ జ్ఞానికి అన్నమును బహుమానించుట వ్రతము. పృథివ్యాకాశము లొకదానియందొకటి యుండుటచేత నుభయము అన్నము, అన్నాదముకూడ యగునంబడును, ఎవ్వఁడన్నము నన్నమందున్నదానిగా తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సర్వోత్కృష్టుఁ డగుచున్నాఁడు.

సహ నావవతు. ఇతి॥

106HH